

Ög 43. Ingelstad, Östra Eneby sn.³⁷

Pl. 17, 18, 19.

Litteratur: Anton Ridderstad, *Östergötlands historia I* (1914), s. 92–93; A. Nordén, *Östergötlands bronsålder* (1925), s. 142 (med avbildningar och diskussion av svärdsbilden och den djupborrade skålgropen); dens., *Magiska runinskrifter*, i *ANF 53* (1937), s. 154 f.; dens., *Norrköpingsbygdens järnåldersminnen Svenska fornminnesplatser nr 29* (1937), s. 75 (figur), 76–77; Carl Larsson, *Ordföljdsstudier över det finita verbet i de nordiska fornspråken, I* (1931), s. 27–28; Wolfgang Krause, *Was man in Runen ritzte*, 2. uppl. (1943), s. 15; Helmut Arntz, *Handbuch der Runenkunde*, 2. uppl. (1944), s. 92, 99, 152, 216; S. B. F. Jansson, *Granskningsprotokoll 1946* (Runverket).

Äldre avbildningar: Foto E. Brate (ATA); Foton hos A. Ridderstad i a.a.; Foto N. D. Edlund (ATA); Foto av Nordén (se ovan), i ATA och av Hilda Danielsson (felaktigt ifyllt), tr. i *Stycken ur Norrköpings historia, I* (1917), s. 53.

Ristningen på toppytan av det lilla berget, 30 m. NV om nordvästra gaveln å mangårdsbyggnaden vid Ingelstad erinrar slående om den på likartat sätt anbragta ristningen på Oklundaberget i Östra Husby sn, jfr pl. 127a och pl. 17b. Genom runornas former (Rökrunor i bägge fallen) och sättet för deras anbringande i upplinjerade rader m.m. ange sig de båda ristningarna som ungefärligen samtida.

Plansch 17b. Ög 43. Ingelstad, Östra Eneby sn. Foto Nordén 1946. [Jansson skriver 1947: Övers. duger.]

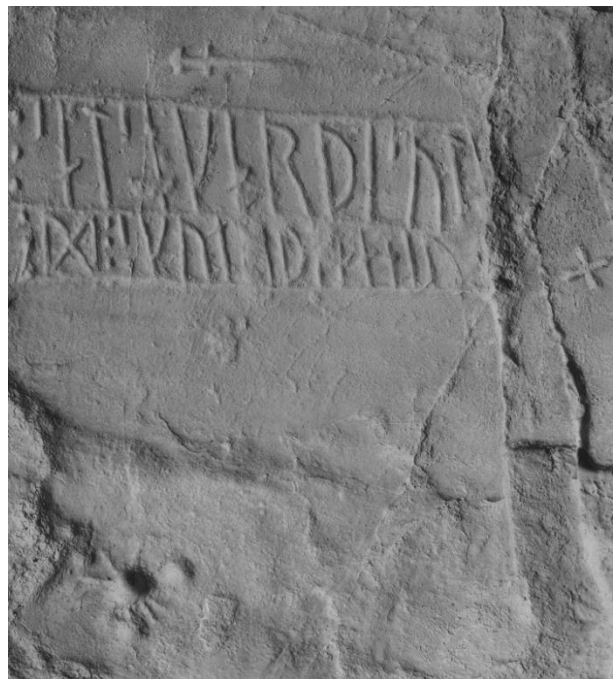
Då den övre raden torde vara avsedd att läsas först — trots att motsatsen är fallet på andra av tidens inskrifter, t.ex. Oklundainskriften — jfr f.ö. att skriften här är välberäknad för utrymmet och mansnamnet utskrivet, torde inskriften i sin helhet vara att återge på följande sätt:

: salsi : karpi sul
5 10

: d : skutli þa-a hiu
15 20 25

Ingelstadristningen omfattar utöver skriftpartiet även några symboliska tecken: en djupborrad skålgrop, omgiven av en krans av strålar

Plansch 18b. Ög 43. Ingelstad, Östra Eneby sn. Foto Nordén 1931. [Detta är ett foto av Nordéns gipsavgjutning, se fig. 53. Jansson skriver 1947: Ouppmålad bild retuscherad! Obs!]

³⁷ Införd före Ög 245 i manuset, i utgåvan inlagd i sin alfabetiska ordning efter nr 250, Himmelstahlund.

och i texten tydliggen åsyftad med ordet »sol», vidare några mindre och mycket grunda skålgropar omkring solen,³⁸ ett litet kors samt bilden av ett svärd. Storleken är obetydlig. Vardera raden med runor är blott 42 cm lång, runornas höjd i översta raden 9,5 cm, i den nedersta 5,5 cm.

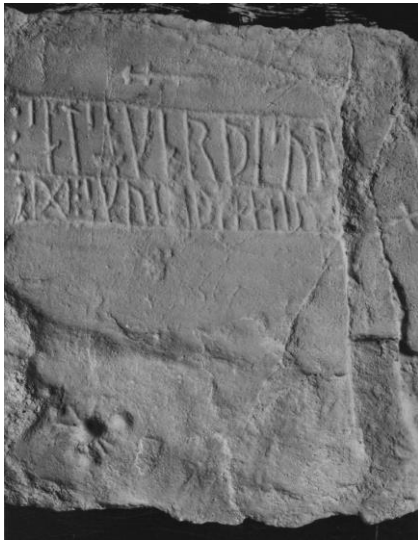

Fig. 53. Ög 43. Ingelstad, Östra Eneby sn. Nordéns gipsavgjutning av ristningen 1931. Foto A. Nordén 1931 (ATA).

Då inskriften börjar med att omtala, att »Salse gjorde solen», synes man berättigad att vänta sig, att fortsättningen skall innehålla en uppgift om, vem som utfört de andra bildtecknen, främst svärdet.

Medan den första raden icke erbjuder någon svårighet för vare sig läsningen eller tolkningen (: **salsi** : **karpi sul**, *Salsi gærði sol*, »Salse gjorde solen»), har den andra raden däremot ett skadat parti i mitten. Studiet av en väl belyst avgjutning av ristningen möjliggör emellertid en riktigare avläsning än den Brate framlagt. Så är det t.ex. tydligt, att runan efter partiet **skut** icke kan ha varit ett **a**, som Brate räknar med, utan snarast visar sig ha varit ett **l**. I urflagingens botten framträder nämligen tydligt spåret av en

snedställd bistav upptill. Den följande runan är ett helt bevarat **i**, djupt huggen, och ordet är alltså att läsa som **skutli**. Därefter följa ett **p** och en till följd av vittring i mittpartiet svärdidentifierad runa, som kan ha varit ett **a** (en skugglinje antyder läget av den åt höger utgående, snett uppstigande bistaven) eller ett **i**. Därpå följer en runa, som har **a**-runans snett uppåt höger riktade bistav men som för sammanhangets skulle måste uppfattas som en felvänd **n**-runa. De följande runorna äro helt bevarade: **ahiu**.

Den **d**-runa, som inleder andra raden, är den samgermanska runradens och bör uppenbarligen här utläsas med sitt (egen)namn, *Dagr*, »Dag».³⁹ Det är nämligen tydligt⁴⁰, att det är ristarens eget namn, Dag, som angivits på detta sätt. Till ett sådant bruk av en runas (egen)namn för att uttrycka ett ord kunna flera motstycken anföras. Mest närliggande är det att erinra om den lilla amulett från Birka, som jag sökt tolka i *ANF 53*, s. 160 f., emedan denna kan arkeologiskt tidfästas till 800-talets förra del och mitt, alltså till ett tidsskede, som i stort sett torde vara även Ingelstadsristningens, och emedan det just är en runa ur den samgermanska runraden, som här i en inskrift med yngre runor får företräda chifferordet. I detta fall är det den samgermanska **m**-runan, som på två ställen i inskriften bör utläsas med sitt egennamn *maðr*, »man» (t.o.m. i sammansättningen **ukm**, *ungmaðr*). Jfr hurusom i handskriften B 59 av äVgL ordet »man» i subjektsform alltid uttrycktes med runtecknet för **m**.

Inskriftens **skutli** är objekt till verbet **hiu**, »hög», och måste väl därför vara en form motsvarande vårt nutida »skytte», med de två sista runorna omkastade. Ordet *skutil* låter i fornsvenskan använda sig för allehanda vapen, som skjutas iväg, främst harpunen, men icke rimligtvis för ett huggvapen som svärdet. Nu är emellertid svärdsbildens klinga anmärkningsvärt kort för att tillhöra ett huggvapen⁴¹, och även om det omsorgsfullt utarbetade fästet otvetydigt kan anses inränga det avbildade föremålet bland de för vikingatidens tidigare del karaktäristiska svärderna (av Petersens H-I-typer),⁴² är det dock möjligt att räkna med att det är exempelvis ett vävsvärd, som avses. Dock verkar det överraskande, att det skulle ha varit vävkammarens fredliga kvinnöfver, Salse haft i tankarna. Det forntida skaldespråkets många kenningar för strid, som hämtats från vävstolens motivkrets (t.ex. i *Darraðarljóð*, »sången om spjutväven») visa, hur nära vävsvärdet ligger det verkliga svärdet i tidens gängse starkt bildpräglade strids-poesi.⁴³

³⁸ Jansson skriver i sitt granskningsprotokoll 1946: Uttrycket »några mindre ... skålgropar» bör kanske ändras till tre mindre ... o.s.v.

³⁹ I sitt granskningsprotokoll 1946 skriver Jansson: »I satsen [...] vore det rätt att påpeka, att redan Bugge har föreslagit den tolkningen, se Ög 43, s. 43.» Detta kommenterar Nordén i sitt exemplar av granskningsprotokollet (den aktuella sidan finns på Runverket): »Nej. Sådant förutsattes såsom allbekant, uppgiften om *Dagr*-utläsningen vid Ög 43 tillhör ju det oftast citerade i runlitteraturen. Jag utger ej mitt påstående såsom en idé av mig.»

⁴⁰ I marginalen skriver Wessén: För starkt uttryck? (troligt, sannolikt?)

⁴¹ Jansson skriver i sitt granskningsprotokoll 1946: »Mot påståendet [...] måste jag invända, att svärdsbilden på mig verkar normal; klingan är 8 cm, skaftet 3,5.» Detta kommenterar Nordén i sitt exemplar av granskningsprotokollet: »En svärdsslinga som är föga mer än dubbelt så lång som kavlen är en onormalt kort svärdsslinga!»

⁴² Se J. Petersen, *De norske vikingesverd* (1919).

⁴³ [Nordéns fotnot] Som ett exempel på svärdets roll i stridssymboliken må anföras följande ur *Darraðarljóð*: »Väldig är varpad / vävstolens molnsky», börjar denna berömda dikt om Clontarfslaget på Irland och fortsätter: 2 »Till väv-varp togos / tarmar av stridsmän, / mäktigt den spännes / av människohuvun. / Blodigt sänkta / stötspjut skaften, / ullinföraren (=skytteln) järnspets, / skedarna pilar. / Med svärd en slå vi / segerväven. / 3. Jämt

Inskriften torde alltså vara att förstå så:

Salsi gærði sol. DagR skutil þanna⁴⁴ hio.

»Salse gjorde solen. Dag högg in 'skytteln'.»

Snarast vill det förefalla, som om det varit två verksamhetslystna ungdomar, som roat sig med att hugga in detta på bergknallens topp. Anmärkningsvärt är att den som solbildens centrum tjänstgörande skålgropen är djupborrad. Dyliga djupborrade skålgropar förekomma åtm. på ett ställe i Östergötland och ha till sig knuten sägen, att man i äldre tid fyllt dem med krut och bränt av skott ur dem (jag hänvisar till mitt arbete *Östergötlands bronsålder*, s. 142). Huruvida någon forntida ceremoni framkallat djupborrningen, vet man ej.

Ristningen kan helt allmänt dateras till 800-talet, möjligen 900-talet. Inblandningen av en äldre runtyp har paralleller på Rökstenen och Birkaamuletten, vilka båda snarast tillhöra tiden omkr. 800, något som kunde tala för, att Ingelstadristningen tillhör 800-talets förra del.

Den omvända ordföljden i fråga om predikatsverb och objekt i inskriftens andra rad faller i ögonen. Carl Larsson har behandlat satsen i sin avhandling om ordföljden vid det finita verbet i de nordiska fornspråken, men han har icke läst satsen rätt⁴⁵, och hans försök att bortförklara svårigheten genom att räkna med magiskt innehåll, övertygar icke. Satsen på den likartade Oklundahällen *Vi-Finn þetta faði* lämnar fullt bevis för att en utsaga på normal prosa vid denna tid kunde givas ordföljden subjekt + objekt + predikat.

Plansch 19a. Ög 43. Ingelstad, Östra Eneby sn. Foto Nordén 1946. [Jansson skriver 1947: Dålig bild.]

Hild väver, / Hjortrimul även / och Sanngrið og Svipul / með sværd utan skidor. - / 4. Vi väva och väva / en väv utav stridsspjut / » (satsen återtages sedan i strof efter strof. — Åkerbloms översättning).

⁴⁴ [Nordéns fotnot] Beträffande denna form av demonstrativpronominet se A. Noreen, *Altisländische Grammatik*, 3. Aufl., § 460 anm. 1, *Altschwedische Grammatik*, § 509:3, anm. 9.

⁴⁵ Jansson skriver i sitt granskningsprotokoll 1946: »C.L:s uttalande borde kanske citeras, eftersom han verkligen själv har undersökt inskriften.» Detta kommenterar Nordén i sitt exemplar av granskningsprotokollet: »Alldeles för långt att citera. Faller närmast utanför mitt ämne, helst som hans hela tes vederläggs av Oklunda.»

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med reservationer. Utgåvan är ännu preliminär och kan komma att revideras. Hittar du felaktigheter är du välkommen att meddela dessa till utgivaren på nedanstående e-postadress.

Utgivare: Jan Owe

Kontakt: runor@gamlebo.se

Senast ändrad 2020-05-30